

vagy a mai irodalomról szól) átjárja sorait ez a görög–latin–toszkán folytatólagos áram, és evvel rendkívül közel kerül a régi magyar irodalomnak ehhez hasonló, sőt ebben benne élő — ám a mai posztmodern korban már feledésbe merülő — tudás-korpuszához. Ez az alapvonal teszi élővé a tanulmányok filológiai felfedezéseit is. Ki tud manapság Szideck Gáspárról? Szinyei József 1909-ben még tudott róla, de aztán néhány könyvtárjegyzéken túl a nevét sem írták le. Ki olvasta a *Fides laureata martyrum Cassoviensium* című ötfelvonásos művét? Egyáltalán hányan tudnak ma még úgy latinul, hogy ilyen terjedelmű drámát csak úgy egyvégtében elolvassanak? Szörényi László még tud úgy, s ez feladatot is ad. Neki — neki, aki Krasznahorkai mai prózájában is járatos — neki kellene megírnia a magyar neolatin irodalom hosszú, a középkortól a 18–19. századig ívelő történetét. Ma szakkutatókon kívül kevesen érdeklődnek a korai századoknak még a magyar nyelvű irodalma iránt is, hát még az iránt, amit magyarok írtak ugyan, de nem magyarul, hanem latinul. És nem is csak magyarok, de Magyarországon. Ezt a tekintélyes latin nyelvű magyar irodalmat, ennek a magyar irodalomhoz szervesen hozzátartozó irodalomnak a történetét nem elfelejtette az úgynevezett nemzeti tudat, hanem soha még nem nézett szembe vele teljes egészében. (*Nap Kiadó*, Budapest, 2011)

KENYERES ZOLTÁN

TOLNAI OTTÓ: A TENGERI KAGYLÓ

Szívesen kérdeznék meg akár száz olvasót is, tudják-e, „milyen a mongol természetű seregély tarkóján a zománc”? Fogadni mernék, senki sem tudná, sőt legtöbben azt sem hallották, velem együtt, hogy van mongol természetű seregély. Pedig pofonegyszerű megtudni, csak fel kell lapozni a Tolnai Világlexikon RÁKL–SÖR-kötetét, s a válasz ott olvasható. Gondolom. Vagy inkább elhiszem Tolnai Ottónak, aki — ahogy írja — miközben a sétahajó lexikonbeli meghatározását kereste, elbáméskodott a seregély szónál, s ekkor fedezte fel a talányos kérdésre a választ: „bíbor ibolyaszínű”. De említhetném a szintén alig ismert bodobács névre hallgató [„Fleketével tarkázott vörös színű mezei poloská”-t (lásd *Magyar értelmző kézikönyvtár*), amelyről egy zseblámpa nagyítólelencséjével megállapítható, hogy „pajzán pontosan olyan négerpofa, négermaszk látható, mint az egyik Tanganyika bélyegen”.

A két találomra kiragadt példát annak ilusztrálására idéztem, hogy Tolnai számára legyen az novella, regény, esszé vagy vers, talán

már az 1978-ban írt *Végeladás* című drámától errefelé, művek sora épül efféle „semmis kis dolgok”-kal való bíbelődésre, körüljárásra, amelyek a faktuális emlékezet mozaikkockáiként rendeződnek jellegzetesen Tolnai Ottó-s műegésszé.

Ezt az asszociációs játékot folytatja Tolnai legújabb, kisregénynek nevezett könyvében, melyhez társai a különös tárgyakkal, fogalmakkal kapcsolatban álló csodabogár szereplők, mind külön-c a maga módján, akik műve(inek) sajátos embertenyészetét alkotják. Olyan konglomerátum, eltérő dolgok elegye jön így létre, amely — mint „a női retikulók átvilágíthatatlan misztikum a izgatta” az író fantáziáját — múról műre alakuló, gazdagodó, de mindig befejezetlenül maradó, pontosabban állandóan formálódó opus. Egy virtuális, az eredeti alternatívájaként kialakuló Tolnai lexikon szerkesztődik, amelyet az olvasó a számos hivatkozás alapján annyira hitelesnek lát, hogy már-már azt kell hinnie, ilyen nincs, minden kitalált, a valóság látszatában tetszelgő tiszta fikció. Mert rendre az történik, ahogy Tolnai másutt írja, hogy „a semmis száraz tó közepén kell tengert festenem magam köré”. Ezekre a „képekre” konkrét tárgyakat, fogalmakat, jelenségeket és a szerző kanizsai/zenitai/palicsi világát kiteljesítő, álnévvel ellátott, de nyilván a valóságban létező alakokat „fest” Tolnai. Ezek lehetnek az elképzelt, vágyott, magánmitológiát kiadó lexikon címszavai, illetve a jól elraktározott, s írás közben a múlt mélyéről feltűnő emlékezet szereplői, mint a festő Dobó Tihamér vagy az ügyvéd/költő Koncz István, s a csak infaustusoknak nevezettek egykori és mai külön-cök, akik talán nem is annyira csodabogarak, ahogy a könyv(ek)ben megjelennek.

Akik ismerik Tolnai eddigi opusát, azoknak felesleges mondani, akiket viszont akár ezzel az ismertetővel sikerül a szerző olvasói közé csalogatni, azokat mindenképpen meg kell nyugtatni, hogy a számos apró „semmiség”, bár a töredékeztségi látszatát keltik, koherens egységbe szerveződnek, egyrészt az író állandó személyes jelenléte révén, aki akkor is felismerhető, ha álnevet ölt magára (például T. Orbán Olivér), másrészt mert, mint ebben a könyvben, a sok részlet a mű gerincét adó tartóvázra tapadó, testet formázó hűsként, életet jelentő ideg- és vérrendszerként figurál. A mű egységét szavatoló tartóváz ezúttal a kis- és nagykamaszokat a szép Nusika szobra elkészítésére ösztönző, csapatba tömörítő, mindkét korosztályra jellemző, erotikus kalandként kifejezésre jutó kíváncsiság, amelynek középpontjában a tengeri kagyló szimbolizálta, titkokat rejtő, fantáziát ingerlő női nemi szerv áll.

Tolnai Ottóra is érvényes az, amit magáról Esterházy Péter mond a könyvhétre írt Élet és Iro-

dalom-beli jegyzetében, hogy ő szavakkal babráló író, azzal a különbséggel, hogy Tolnai számára a szavak, amint könyvhétre megjelent könyve is tanúsítja, elsősorban egy elképzelt Tolnai lexikon lehetséges, az író személyes élményvilágának megjelenítését szolgáló címszavak. (*Forum, Újvidék, 2011*)

GEROLD LÁSZLÓ

LJUDMILA ULICKAJA: ELSŐK ÉS UTOLSÓK

Az örvendetesen bővülő magyarra fordított Ulickaja-művek közül legutóbb a válogatott elbeszéléseit tartalmazó *Elsők és utolsók* érkezett meg a hazai olvasókhhoz. A világirodalmi rangú szerző kapcsán abban a kivételezett helyzetben vagyunk, hogy a kortárs orosz szerző valamennyi munkája hozzáférhető magyarul. A *Médea és gyermekei*, az *Életművésznők*, a *Vidám temetés*, a *Szonyecska*, az *Odadó hűveket*, *Surik*, a *Kukockij esetei*, *Daniel Stein*, a *tolmács*, valamint a *Történetek állatokról és emberekről*. Ebben a sorban jelent meg 2010 karácsonya előtt az író 1989 és 2007 között írott elbeszéléseinek válogatása, ami abban az értelemben is magyar kiadás, hogy az oroszral ellentétben — ahol a műfaji meghatározásra szorítókozó *Elbeszélések* címet kapta — nálunk jelent meg *Elsők és utolsók* címmel. A címadás mégsem önkényes, mert a három ciklusba szervezett kisprózák utolsó darabja kapta szerzőjétől ezt az alcímet, ami a Magvetőnél megjelent kötetben főcímmé lépett elő.

Generációváltás zajlott le a kortárs orosz irodalomban az elmúlt másfél évtizedben, amit a magyar könyvkiadás felől nézve olyan szerzők színre lépése jelez, mint Pelevin, Jerofejev, Szorokin, Akszjonov és Ulickaja. (A nyelvet és hazát váltó, egészen más nemzedékhez tartozó, de a műveivel a magyar olvasókhöz csak ezekben az években eljutó Nabokovról nem is beszélve.) Hogy a generációváltás idénye még hangsúlyosabb legyen, az új szerzők — időlegesen legalábbis — háttérbe szorították Bulgakovot, Szolzsenyicint, Paszternakot, Ribakovot, Salamovot és a Medvegyev-testvéreket, Rojt és Zsoreszt.

A kortárs orosz irodalomra 1990 után kevés fogadókészség mutatkozott Európának abban a felében, amely korábban a szovjet érdekeltségi övezetbe tartozott. Nem véletlen, hogy sok esetben az új orosz irodalom — legyen ez földrajzi értelemben bármilyen ellentmondásos — nyugatról nyert bebecsátást Kelet-Közép-Európába. Nem véletlen, hogy Ulickaja már évekkal korábban egy interjúban azt fejtette, hogy „minél közelebb van térben Oroszországhoz egy ország, annál kisebb az érdeklődés és az igény, hogy lefordítsanak valamit” (Magyar Narancs,

2004. október 21.). Sokat oldódtak azok a politikai és főként szellemi reflexek, amelyek művészi értelemben is háttérbe szorították a keleti tájékozódást, és vele az orosz irodalmat. Ulickaját olvasva döbbenhetünk rá, hogy az 1990-es fordulat utáni orosz irodalom egyik nagy témája éppen a politikai és ideológiai elnyomás ábrázolásának igénye. Bár ez az értelemezés sok más megközelítési módot kizár (vagy legalábbis háttérbe szorít), történetei és témái alapján mégis nehéz másként vélekedni a most megjelent elbeszéléskötetben található prózákról. Igaz, mindez azzal a megszorítással, hogy a közel négyszázötven oldalas mű két novellaciklusához — a kétharmad pedig kétharmad — tartozó kisprózák történetideje datálható az 1940–50-es évek orosz valóságához, míg az utolsó (éppen az *Elsők és utolsó* alcímet viselő) az 1990-es évek Moszkvájába vezet el.

A szerzőt egyszerre nevezhetjük mikro- és makrorealistáknak. Történeteit a mindennapokból meríti, a magánéletek útvesztőjébe kalauzol, a kisemberek szélesnek nem mondható perspektívájából ábrázol. E miatt az első minősítés nem szorul magyarázatra. Realizmusa mégsem földhöz ragadt, s témái és történetei mögül egy nagyepikus portréját rajzolja meg magáról Ljudmila Ulickaja. Ha ez volt a szándéka, ha nem. Mégis, ha közelebb akarunk jutni írói világához, pontosabb úgy fogalmazni: bőséges életismerete és élménygazdagsága avatja valódi íróvá a szerzőt. Szomorúan írom le, hogy ezek egyáltalán nem jellemzik a 20. és a 21. század íróit. Ezért is tűnik kicsit régimódinak Ulickaja. Már abban az értelemben is, hogy ahogyan magától értetődő mesélőkedvvel (és ez mégis a prózairodalom 19. századi reminiscenciája) mondja el történeteit. Nem kínozzák a valóságábrázolás modern és posztmodern dilemmái, a történetek elbeszélhetőségének episztemológiai buktatói, a nyelvel szembeni újkori alkotói gyanakvás. A „szoknyás Csehov” — így vall magáról és munkamódszeiről, amikor arra a kérdésre kereste a választ, hol talál témát. „Semmit nem kell keresnem. Se témát, se karaktert. A világ szinte szétrobban, annyi téma feszíti. Ami pedig rám vár, az előbbutóbb úgyszólván felbukkan az életemben” (Népszabadság, 2009. április 24.). Rokonszenves alkotói alapállás, bár szinte teljességgel atipikusnak nevezhető a „szövegirodalom” és a „szóbuzera” kulcsszavakkal leírható, ma még talán uralkodó alkotói felfogásban.

Szegénységről, nyomorról, kiszolgáltatottságról, reménytelenségről kevesen tudnak annyit, és ami ennél is fontosabb: kevesen képesek érzékletesebben ábrázolni, mint Ulickaja. Az alapanyag adott.